

Agnieszka Starzyk
Akademia Finansów i Biznesu Vistula – Warszawa

STUDIUM EKONOMICZNO-DEMOGRAFICZNE SIECI PLACÓWEK WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO W POLSCE

Streszczenie

Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na problem dopasowania sieci przedszkoli do sieci osadniczej, szczególnie w okresach spadku populacji. W przeszłości, w momencie zaistnienia idei opieki nad dziećmi poza domem, powstał problem miejsca opieki. W Polsce, ale i na świecie, pierwsze instytucje miały charakter opiekuńczy, następnie rozszerzono program o czynnik wychowawczy, a dopiero po II wojnie światowej stopniowo włączano elementy edukacyjne.

Ze względu na szeroki zakres i wielowątkowość problemu w opracowaniu znalazły się tylko wybrane informacje – przedmiotem badania jest czynnik demograficzny w zakresie niezbędnym do wyciągnięcia wniosków dotyczących potrzeb związanych z architekturą przedszkolną. Wyodrębniono cztery podstawowe części: Wychowanie przedszkolne w Polsce – geneza; Placówki wychowania przedszkolnego w Polsce po 1989 roku; Placówki wychowania przedszkolnego w Polsce w latach 2010-2015; Placówki wychowania przedszkolnego w Polsce – prognoza. Materiał będący wynikiem badań jest wyjściowym dla dalszych opracowań.

Słowa kluczowe: przedszkole, wychowanie przedszkolne, demografia.

Kody JEL: J13

Na przestrzeni wieków obszary problemowe związane z opieką, wychowaniem i edukacją dzieci były i są zmienne, i zależą głównie od czynników kulturowych. Fazy życia każdego człowieka tworzą odrębne rzeczywistości niosące zróżnicowane zadania rozwojowe. W przeszłości w większości kultur kolejne etapy były wyodrębniane przez tradycyjne ceremonie przechodzenia z jednego okresu cyklu życiowego do kolejnego (Aleksander 2008). Współcześnie pierwsze fazy życia określane są przez system edukacyjny, zróżnicowany w zależności od kraju, ale również modyfikowany w zależności od rozwoju danej społeczności. W przeszłości problem edukacji małych dzieci był marginalizowany, współcześnie obserwuje się poprawę sytuacji w tym obszarze (Starzyk 2014). Pierwsze instytucje miały charakter opiekuńczy, następnie rozszerzono ją o elementy wychowawcze (placówki wychowawczo-opiekuńcze), a dopiero po II wojnie światowej nabrały charakteru edukacyjno-wychowawczo-opiekuńczy.

A przecież o potrzebie wychowania i edukacji małych dzieci w instytucjach podlegających państwu mówił już w starożytności Platon.

W momencie zaistnienia idei opieki nad dziećmi poza domem, powstał problem miejsca opieki. Miejsca, które pierwotnie definiowano tylko jako przestrzeń zabezpieczoną przed czynnikami zewnętrznymi. Z czasem zaczęto doceniać jakość rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych, a następnie architektury obiektu jako czynnika mającego wpływ na proces edukacyjno-wychowawczy.

Analizując architekturę przedszkolną należało zbadać zagadnienie w szerszym zakresie, poczynając od kwestii społecznych i demograficznych, przez biologiczne i psychologiczne, po na prawnych i organizacyjnych kończąc. Ze względu na szeroki zakres i wielowątkowość problemu w opracowaniu znalazły się tylko wybrane informacje – przedmiotem badania jest czynnik demograficzny w zakresie niezbędnym do wyciągnięcia wniosków dotyczących potrzeb związanych z architekturą przedszkolną. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na problem dopasowania sieci przedszkoli do sieci osadniczej, szczególnie w okresach spadku populacji.

W opracowaniu zastosowano metody niezbędne do zdefiniowania problemu naukowego, jako wyjściowego dla dalszych opracowań, a w efekcie wskazania wytycznych wdrożeniowych: metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę statystyczną, metodę intuicyjną opartą na osobistych doświadczeniach autorki. Dane niezbędne do badań nad architekturą przedszkolną są rozproszone, niniejsze opracowanie jest próbą syntezy statystyk mających wpływ na decyzje planistyczne i projektowe w obszarze projektowania obiektów wychowania przedszkolnego. Ze względu na pozyskiwanie informacji z różnych źródeł/instytucji posiadających zróżnicowane metodologie przetwarzania danych występują różnice w zbliżonych bądź miejscami tych samych obszarach problemowych, niemniej zdaniem autorki nie mają one znaczącego wpływu zarówno na przedmiot analizy jak i wyciągnięte wnioski.

Wychowanie przedszkolne w Polsce – geneza

Proces upowszechniania wychowania przedszkolnego w Polsce rozpoczął się w okresie II Rzeczypospolitej od odzyskania niepodległości w 1918 roku.

Termin „przedszkole” w Polsce pierwszy raz został użyty w Polsce w roku 1919 na I Ogólnopolskim Wielkim Zjeździe Nauczycielskim, znanym pod nazwą Sejm Nauczycielskiego¹. Zakres problemowy był szeroki, głównie dotyczył

¹ W dniach 14-17 kwietnia 1919 roku odbył się w Warszawie I Ogólnopolski Wielki Zjazd Nauczycielski (Sejm Nauczycielski), w którym uczestniczyło 802 delegatów reprezentujących 34 tysiące nauczycieli, członków 44 stowarzyszeń (17 – z Galicji, 12 – ze Śląska i poznańskiego, 15 – z b. Królestwa Kongresowego), zrzeszonych w Związku Polskich Towarzystw Nauczycielskich (ZPTN), powołanym na Zjeździe Nauczycielskim w Piotrkowie w sierpniu 1918 roku. Za organizację Sejmu Nauczycielskiego odpowiadało Prezydium ZPTN: prezes Jan Kasprówic, wiceprezisi Paweł Sosnowski (Stowarzyszenie

edukacji szkolnej. W pierwszym dniu obrad – 14 kwietnia 1919 roku utworzono 11 sekcji tematycznych: I. Ustroju szkolnego, II. Wychowania przedszkolnego, III. Oświaty pozaszkolnej, IV. Szkoły powszechnej, V. Szkoły średniej, VI. Szkół zawodowych, VII. Szkół wyższych, VIII Seminariów, IX. Kształcenia nauczycieli szkół średnich, X. Higieny szkolnej i wychowania fizycznego, XI. Pragmatyki nauczycielskiej.

Sekcja II Wychowania przedszkolnego obradowała pod przewodnictwem Antoniego Pawłowskiego oraz Anieli Rudnickiej ze Lwowa. Wypracowane przez Sekcję wnioski zostały niemal jednogłośnie przyjęte przez Zjazd. Domagano się w nich opieki państwa nad dziećmi w wieku przedszkolnym, tworzenia niezależnych od szkół ochronek o charakterze opiekuńczo-wychowawczym, nadzoru państwowego nad wszystkimi ochronkami, finansowania poprzez państwowy fundusz zapomogowy, wydawania czasopisma poświęconego tematowi ochronek, organizowania szkoleń/kursów dla opiekunów (Kopczewski 1920).

W ustawodawstwie nazwa „przedszkole” po raz pierwszy została określona w Ustawie o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 roku [D.U. z 1932 r. nr 38, poz. 389, data ogłoszenia: 1 07-05-1932, data wejścia w życie/data obowiązywania: 01-07-1932, data uchylecia: 21-07-1961], wskazując równocześnie jego miejsce w systemie szkolnictwa. Art. 4 Ustawy mówi: „Dla dzieci w wieku od 3 lat ukończonych do czasu rozpoczęcia obowiązku szkolnego organizuje się przedszkola, które mają na celu wychowanie fizyczne i psychiczne przez stworzenie odpowiednich ku temu warunków”. Jest to jedyna wzmianką w Ustawie odnosząca się bezpośrednio do instytucji przedszkola, kolejna zawarta w art. 37-39 dotyczy kształcenia wychowawczyń przedszkoli, przy czym Ustawa, jak wynika z treści (formy żeńskiej), nie dopuszcza do kształcenia/zawodu wychowawców płci męskiej². W następnym roku zostało ogłoszone i weszło w życie Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku o kwalifikacjach zawodowych wychowawczyń przedszkoli [Dz.U. z 1933 r. nr 85,

Nauczycielstwa Polskiego), Karol Klimek (Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskich Szkół Początkowych), Stanisława Nowak (Związek Polskiego Nauczycielstwa Ludowego) oraz dodatkowo Henryk Rygiel (Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego) i Władysław Kopczewski (Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego)

² Ustawa z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa (Dz.U. z 1932 r. nr 38, poz. 389): A. Wychowawczynie przedszkoli. Art. 37. (1) Kształcenie kandydatek na wychowawczynie przedszkoli odbywa się: a) w 4-letnich seminariach dla wychowawczyń przedszkoli, b) w 2-letnich liceach dla wychowawczyń przedszkoli. (2) Na pierwszy rok nauczania seminarium przyjmuje się kandydatki, które w danym roku kalendarzowym kończą co najmniej lat 13, – na pierwszy rok liceum kandydatki, które ukończyły co najmniej lat 16. Górną granicę wieku kandydatek określa Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Art. 38. (1) Program seminarium dla wychowawczyń przedszkoli opiera się na drugim szczeblu programowym szkoły powszechnej, program liceum opiera się na programie gimnazjum. (2) Program seminarium i liceum obejmuje wykształcenie ogólne, przygotowanie społeczno-obywatelskie i pedagogiczne oraz praktykę pedagogiczną. Art. 39. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego określa czas trwania i organizację praktyki pedagogicznej uczennic seminariów i liceów dla wychowawczyń przedszkoli; praktyka ta odbywa się w przedszkolach, istniejących z reguły przy tych zakładach, i w innych przedszkolach; <http://isap.sejm.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016].

poz. 645, data ogłoszenia: 30-10-1933, data wejścia w życie/data obowiązywania: 30-10-1933, data uchylecia: 21-07-1961] .

Zjazd nauczycielstwa polskiego w 1935 roku wystąpił z postulatem, żeby naukę w szkole powszechnej³ poprzedzało wychowanie w bezpłatnych, dostępnych dla wszystkich dzieci przedszkolach. W 1936 roku podobny postulat w uchwale umieścili uczestnicy zjazdu stowarzyszeń społeczno-oświatowych. Jednak do II wojny światowej, głównie z przyczyn ekonomicznych, nie było możliwości finansowania przedszkoli przez państwo.

W okresie II Rzeczypospolitej placówki przedszkolne miały przede wszystkim charakter opiekuńczy, po II wojnie światowej stopniowo zmieniano program i zyskały charakter wychowawczo-opiekuńczy⁴, a po 1989 roku stopniowo włączano elementy edukacyjne i tym samym nadając im funkcje wychowawczo-dydaktyczne i opiekuńcze, określone w często podlegających modyfikacji programach wychowania przedszkolnego. W dniu niniejszego opracowania obowiązująca jest „Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego” [Dz.U. z 2014 r. poz. 803, data wejście w życie/data obowiązywania: 01-09-2014]. We wstępie podkreślono, że przedszkola oraz inne formy wychowania przedszkolnego są zobowiązane w równej mierze wypełniać funkcje opiekuńcze, wychowawcze i kształcące. Winny zapewnić dzieciom możliwość wspólnej zabawy i nauki w bezpiecznych, przyjaznych i dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych warunkach. Załącznik do Rozporządzenia określa cele wychowania przedszkolnego oraz zakres wymaganych umiejętności, jak również zalecane warunki i sposób realizacji⁵. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego powinna mieć istotny wpływ na proces projektowy w zakresie programu funkcjonalno-przestrzennego placówek wychowania przedszkolnego.

Placówki wychowania przedszkolnego w Polsce po 1989 roku

Na początku lat 90. XX wieku w wielu nawet małych miejscowościach funkcjonowała placówka wychowania przedszkolnego (przedszkole, ognisko przedszkolne, oddziały przedszkolne), mimo zdecydowanie mniejszego zainteresowania rodziców posłaniem dzieci do przedszkoli. Duży wpływ na zmianę tej sytuacji miała decentralizacja państwa i oddanie w 1992 roku przedszkoli pod zarząd władz gminnych. Problem w tym, że gminy nie były przygotowane

³ Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o budowie publicznych szkół powszechnych (Dz.U. z 1922 r. nr 18, poz. 144) – określiła zasady funkcjonowania i finansowania publicznych szkół powszechnych; (<http://isap.sejm.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016]).

⁴ W latach 1947-1989 polityka oświatowa była realizowana w ramach centralnego planowania przez PZPR (Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą).

⁵ <http://isap.sejm.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016].

na przejęcie obowiązków związanych z prowadzeniem tak specjalistycznych placówek, ani finansowo, ani merytorycznie i często decydowały o likwidacji placówek przedszkolnych, co przy nieobowiązkowym charakterze wychowania przedszkolnego i małej liczbie dzieci uczęszczających było prawnie możliwe. Należy zwrócić uwagę, iż budynki zazwyczaj były zlokalizowane w atrakcyjnych, dobrze skomunikowanych miejscach, zatem ich sprzedaż nie stanowiła problemu, a kwota zasilala budżet gminny. Dlatego w niektórych częściach kraju sytuacja była (i nadal pozostaje) wręcz dramatyczna, duże obszary często pozbawione są placówek wychowania przedszkolnego. W większości problem dotyczy obszarów ubogich, a jak wynika z badań – brak wsparcia w okresie przedszkolnych zmniejsza szanse edukacyjne dzieci z tych środowisk.

W latach 1990-1999 liczba przedszkoli spadła o 29%, głównie na terenach wiejskich – 38%. Mimo tej sytuacji zarzut, że gminy źle zarządzały przedszkolami jest nie do końca uprawniony, gdyż po uwzględnieniu ostrego niżu demograficznego odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym nieco wzrósł (Levitas, Herczyński 2012). Sytuacja uległa poprawie po zapewnieniu wszystkim 6-latkom w Polsce jednego roku wychowania przedszkolnego, w oddziałach organizowanych w przedszkolach lub w szkołach. Z powodu wcześniejszego procesu likwidacji przedszkoli większość oddziałów powstawała przy szkołach – w szkolnych klasach zerowych.

Jednym z podstawowych celów reformy oświatowej z 1998 roku było wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży. Jak wynika z badań, podstawową placówką wyrównywania startu oraz szans edukacyjnych jest przedszkole, jednak reforma potraktowała wychowanie przedszkolne marginalnie, nie reagując na regres w tym obszarze wychowawczo-edukacyjnym, co w efekcie prowadziło do kolejnych likwidacji wielu tego typu placówek (Kupisiewicz 2005).

Placówki wychowania przedszkolnego w Polsce w latach 2010-2015

Analizę problemu w obszarze placówek wychowania przedszkolnego oraz liczby wychowanków tychże placówek w latach 2010-2015 należy poprzedzić krótkim omówieniem statystyk w okresie wcześniejszym. Od końca lat 80. XX wieku obserwuje się systematyczny spadek liczby dzieci w Polsce, rok 1989 stanowi początek depresji urodzeniowej. Proces ten jest powodowany wieloma czynnikami, a jako mające największy wpływ na tę sytuację wskazuje się zmiany kulturowo-społeczne, w tym zmiany funkcjonowania modelu rodziny, wzrost wieku matek rodzących pierwsze dziecko, rosnącą liczbę osób starszych w populacji, czy uwarunkowania ekonomiczne. W większości krajów Unii Europejskiej sytuacja wygląda podobnie, niemniej należy zauważyć, że w Polsce

(obok Litwy, Łotwy i Słowacji) zaobserwowano najbardziej drastyczny spadek procentowy udziału dzieci w całości populacji (Falkowska, Telusiewicz-Pacek 2013).

Tabela 1. Odsetek dzieci objętych edukacją przedszkolną w Polsce w latach 2010-2014 (łącznie: przedszkola, oddziały przedszkolne przy szkole podstawowej, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba dzieci w wieku 3-6 lat (stan w dniu 31 XII)*	1 516 889	1 590 606	1 654 541	1 684 439	1 676 452
Dzieci objęte edukacją przedszkolną w wieku 3-6 lat (stan w dniu 30 IX)**	1 032 340	1 126 816	1 184 250	1 268 295	1 201 834
Odsetek dzieci objętych edukacją przedszkolną w wieku 3-6 lat	68,1%	70,8	71,6%	75,3%	71,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: * <http://swaid.stat.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016]; ** <http://cie.men.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016].

Tabela 2. Współczynnik skolaryzacji dzieci w wieku 5-6 lat w roku szkolnym 2014/2015 (w % ludności w danej grupie wiekowej)

Wyszczególnienie	Dzieci objęte edukacją* w wieku 5 lat	Dzieci objęte edukacją w wieku 6 lat	
REGION CENTRALNY województwa: łódzkie, mazowieckie	97,1%	97,8%	
		52,9% *	44,9% **
REGION POŁUDNIOWY województwa: małopolskie, śląskie	94,7%	95,1%	
		51,2% *	43,9% **
REGION WSCHODNI woj.: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie	91,7%	92,3%	
		50,4% *	41,9% **
REGION PÓŁNOCNO-ZACHODNI województwa: lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie	94,2%	94,0%	
		47,1% *	46,9% **
REGION POŁUDNIOWO-ZACHODNI województwa: dolnośląskie, opolskie	92,5%	92,8%	
		48,0% *	44,8% **
REGION PÓŁNOCNY woj.: kujawsko-pomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie	92,0%	92,2%	
		45,0% *	47,2% **
POLSKA	94,0%	94,3%	
		49,4% *	44,9% **

* W placówkach wychowania przedszkolnego, łącznie z dziećmi przebywającymi przez cały rok szkolny w placówkach wykonujących działalność leczniczą.

** W szkołach podstawowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://swaid.stat.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016]

Od 2009 roku obserwuje się chwilową stabilność demograficzną, a nawet wzrost liczby dzieci w wieku 3-6 lat do 2013 roku. W latach 2010-2014, ale i wcześniej, systematycznie zwiększał się odsetek dzieci w tym wieku objętych edukacją przedszkolną. Tabela 1 w sposób czytelny obrazuje sytuację, przy czym pozornie mniejszy współczynnik skolaryzacji w 2014 roku w stosunku do wcześniejszych jest spowodowany objęciem 6-latków nauką w szkołach podstawowych (por. tabela 2). Liczba uczniów w wieku 6 i mniej lat w szkołach podstawowych w dniu 30.09.2014. wynosiła 193 802⁶. Sumując z liczbą dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną daje łącznie 1 395 636, co stanowi 83,2% dzieci objętych edukacją w analizowanym przedziale wiekowym.

Tabela 3. Liczba placówek wychowania przedszkolnego w Polsce w latach 2010–2014

Rodzaje placówek	2010 (stan 09/2010)		2011 (stan 09/2011)		2012 (stan 09/2012)		2013 (stan 09/2013)		2014 (stan 09/2014)	
Przedszkole	ogółem 8 821	miasto 5 915	ogółem 9 350	miasto 6 292	ogółem 9 823	miasto 6 610	ogółem 10 436	miasto 6 988	ogółem 10 939	miasto 7 316
		wieś 2 906		wieś 3 058		wieś 3 213		wieś 3 448		wieś 3 623
Oddział przedszkolny przy szkole podstawowej	ogółem 9 051	miasto 2 145	ogółem 9 044	miasto 2 210	ogółem 8 916	miasto 2 260	ogółem 8 930	miasto 2 346	ogółem 8 610	miasto 2 178
		wieś 6 906		wieś 6 834		wieś 6 656		wieś 6 584		wieś 6 432
Punkt przedszkolny	ogółem 1 127	miasto 342	ogółem 1 405	miasto 514	ogółem 1 623	miasto 626	ogółem 2 021	miasto 780	ogółem 2 013	miasto 786
		wieś 785		wieś 891		wieś 997		wieś 1 241		wieś 1 227
Zespół wychowania przedszkolnego	ogółem 113	miasto 15	ogółem 106	miasto 14	ogółem 102	miasto 14	ogółem 110	miasto 13	ogółem 99	miasto 16
		wieś 98		wieś 92		wieś 88		wieś 97		wieś 83
Razem	ogółem 19 112	miasto 8 417	ogółem 19 905	miasto 9 030	ogółem 20 464	miasto 9 510	ogółem 21 497	miasto 10 127	ogółem 21 661	miasto 10 296
		wieś 10 695		wieś 10 875		wieś 10 954		wieś 11 370		wieś 11 365

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej (SIO), <http://cie.men.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016].

Z badań wynika, iż równoległe z systematycznym wzrostem współczynnika skolaryzacji wzrasta liczba placówek wychowania przedszkolnego, w latach 2010-2014 o ok. 13,3% (por. tabela 3). Jednak analizując miejsce zamieszkania, sytuacja zdecydowanie lepiej kształtuje się w mieście (wzrost o ok. 22,3%) niż na obszarach wiejskich (wzrost o ok. 6,3%). Pogłębiając badania w zakresach

⁶ <http://cie.men.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016].

poszczególnych rodzajów placówek wychowania przedszkolnego obserwuje się następujące przesunięcia:

- liczba przedszkoli wzrosła o 24% (2 118 placówek), przy czym o 23,7% w mieście (1 401 placówek), a o 24,7% na terenach wiejskich (717 placówek);
- liczba oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych spadła o 4,9% (441 placówek), przy czym w mieście wzrosła o 1,5% (33 placówki), a na terenach wiejskich spadła o 6,7% (474 placówek) – tę analizę należy rozpatrywać łącznie z objęciem edukacją 6-latków w szkołach podstawowych w 2014 roku;
- liczba punktów przedszkolnych wzrosła o 78,6% (886 placówek), przy czym o 129,8% w mieście (444 placówek), a o 56,3% na terenach wiejskich (442 placówek);
- liczba zespołów wychowania przedszkolnego spadła o 12,4% (14 placówek), przy czym w mieście wzrosła o 6,7% (1 placówka), a na terenach wiejskich spadła o 15,3% (15 placówek).

Tabela 4. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w Polsce w latach 2010-2014

Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego	2010		2011		2012		2013		2014	
	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto
Przedszkole	816 869 (77,1%)	643 123 wieś 173 746	861 270 (74,2%)	671 630 wieś 189 640	911 507 (74,9%)	706 934 wieś 204 573	952 911 (73,5%)	731 809 wieś 221 102	942 820 (76,3%)	723 154 wieś 219 666
Oddział przedszkolny przy szkole podstawowej	219 733 (20,7%)	83 134 wieś 136 599	272 574 (23,5%)	105 555 wieś 167 019	272 733 (22,5%)	105 826 wieś 166 907	305 186 (23,5%)	123 058 wieś 182 128	256 446 (20,7%)	95 270 wieś 161 176
Punkt przedszkolny	20 804 (2,0%)	6 544 wieś 14 260	25 048 (2,2%)	9 645 wieś 15 403	30 495 (2,5%)	11 677 wieś 18 818	37 217 (2,9%)	13 929 wieś 23 288	35 456 (2,9%)	12 968 wieś 22 488
Zespół wychowania przedszkolnego	1 875 (0,2%)	340 wieś 1 535	1 617 (0,1%)	328 wieś 1 289	1 732 (0,1%)	361 wieś 1 371	1 875 (0,1%)	351 wieś 1 524	1 558 (0,1%)	308 wieś 1 250
Razem	1 059 281 (100%)	733 141 wieś 326 140	1 160 509 (100%)	787 158 wieś 373 351	1 216 467 (100%)	824 798 wieś 391 669	1 297 189 (100%)	869 147 wieś 428 042	1 236 280 (100%)	831 700 wieś 404 580

Źródło: jak w tabeli 3.

Pomimo zaobserwowanego wzrostu odsetka dzieci objętych edukacją przedszkolną w Polsce, wskaźniki upowszechnienia wśród dzieci w wieku 3-5 lat wciąż należą do najniższych w Unii Europejskiej. Dodatkowo, jak wykazano wcześniej, w naszym kraju mają miejsce drastyczne dysproporcje pomiędzy miastem a wsią w obszarze wychowania przedszkolnego (por. Tabele 3, 4, 5a oraz 5b).

Tabela 5a. Odsetek dzieci objętych edukacją przedszkolną w wieku 3-6 lat w latach 2010-2014 (łącznie: przedszkola, oddziały przedszkolne przy szkole podstawowej, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego).

Dzieci objęte eduk. przedszkolną 3-6 lat	2010 (stan 09/2010)		2011 (stan 09/2011)		2012 (stan 09/2012)		2013 (stan 09/2013)		2014 (stan 09/2014)	
	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto
W wieku lat – 3	ogółem 192 880 (18,7%)	miasto 151 390 wieś 41 490	ogółem 220 681 (19,6%)	miasto 169 618 wieś 51 063	ogółem 226 794 (19,2%)	miasto 171 748 wieś 55 046	ogółem 238 293 (18,8%)	miasto 176 913 wieś 61 380	ogółem 253 385 (21,1%)	miasto 184 730 wieś 68 655
W wieku lat – 4	ogółem 239 292 (23,2%)	miasto 176 399 wieś 62 893	ogółem 264 928 (23,5%)	miasto 191 189 wieś 73 739	ogółem 286 799 (24,2%)	miasto 204 770 wieś 82 029	ogółem 306 656 (24,2%)	miasto 214 240 wieś 92 416	ogółem 327 747 (27,3%)	miasto 225 551 wieś 102 196
W wieku lat – 5	ogółem 293 655 (28,4%)	miasto 194 583 wieś 99 072	ogółem 359 445 (31,9%)	miasto 227 962 wieś 131 483	ogółem 372 562 (31,4%)	miasto 235 754 wieś 136 808	ogółem 404 067 (31,8%)	miasto 256 486 wieś 147 581	ogółem 407 460 (33,9%)	miasto 259 784 wieś 147 676
W wieku lat – 6	ogółem 306 513 (29,7%)	miasto 190 439 wieś 116 074	ogółem 281 762 (25,0%)	miasto 173 641 wieś 108 121	ogółem 298 095 (25,2%)	miasto 188 899 wieś 109 196	ogółem 319 279 (25,2%)	miasto 201 022 wieś 118 257	ogółem 213 242 (17,7%)	miasto 137 550 wieś 75 692
Razem	ogółem 1 032 340 (100%)	miasto 733 611 wieś 326 597	ogółem 1 126 816 (100%)	miasto 787 152 wieś 373 351	ogółem 1 184 250 (100%)	miasto 824 798 wieś 391 669	ogółem 1 268 295 (100%)	miasto 869 147 wieś 428 042	ogółem 1 201 834 (100%)	miasto 831 700 wieś 404 580

Źródło: jak w tabeli 3.

Tabela 5b. Odsetek wszystkich dzieci objętych edukacją przedszkolną w latach 2010–2014 (łącznie: przedszkola, oddziały przedszkolne przy szkole podstawowej, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego)

Dzieci objęte eduk. przedszkolną	2010 (stan 09/2010)		2011 (stan 09/2011)		2012 (stan 09/2012)		2013 (stan 09/2013)		2014 (stan 09/2014)	
	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto	ogółem	miasto
W wieku lat – 2 i mniej	ogółem 20 194 (1,9%)	miasto 16 288 wieś 3 906	ogółem 26 015 (2,2%)	miasto 20 157 wieś 5 858	ogółem 25 503 (2,1%)	miasto 19 357 wieś 6 146	ogółem 22 902 (1,7%)	miasto 16 258 wieś 6 644	ogółem 28 487 (2,3%)	miasto 19 939 wieś 8 548
W wieku lat – 3	ogółem 192 880 (18,2%)	miasto 151 390 wieś 41 490	ogółem 220 681 (19,0%)	miasto 169 618 wieś 51 063	ogółem 226 794 (18,6%)	miasto 171 748 wieś 55 046	ogółem 238 293 (18,4%)	miasto 176 913 wieś 61 380	ogółem 253 385 (20,5%)	miasto 184 730 wieś 68 655
W wieku lat – 4	ogółem 239 292 (22,6%)	miasto 176 399 wieś 62 893	ogółem 264 928 (22,8%)	miasto 191 189 wieś 73 739	ogółem 286 799 (23,6%)	miasto 204 770 wieś 82 029	ogółem 306 656 (23,6%)	miasto 214 240 wieś 92 416	ogółem 327 747 (26,5%)	miasto 225 551 wieś 102 196
W wieku lat – 5	ogółem 293 655 (27,7%)	miasto 194 583 wieś 99 072	ogółem 359 445 (31,0%)	miasto 227 962 wieś 131 483	ogółem 372 562 (30,6%)	miasto 235 754 wieś 136 808	ogółem 404 067 (31,2%)	miasto 256 486 wieś 147 581	ogółem 407 460 (33,0%)	miasto 259 784 wieś 147 676
W wieku lat – 6	ogółem 306 513 (28,9%)	miasto 190 439 wieś 116 074	ogółem 281 762 (24,3%)	miasto 173 641 wieś 108 121	ogółem 298 095 (24,5%)	miasto 188 899 wieś 109 196	ogółem 319 279 (24,6%)	miasto 201 022 wieś 118 257	ogółem 213 242 (17,2%)	miasto 137 550 wieś 75 692
W wieku lat – 7 i więcej	ogółem 7 674 (0,7%)	miasto 4 512 wieś 3 162	ogółem 7 672 (0,7%)	miasto 4 585 wieś 3 087	ogółem 6 714 (0,6%)	miasto 4 270 wieś 2 444	ogółem 5 992 (0,5%)	miasto 4 228 wieś 1 764	ogółem 5 959 (0,5%)	miasto 4 146 wieś 1 813
Razem	ogółem 1 060 208 (100%)	miasto 733 611 wieś 326 597	ogółem 1 160 503 (100%)	miasto 787 152 wieś 373 351	ogółem 1 216 467 (100%)	miasto 824 798 wieś 391 669	ogółem 1 297 189 (100%)	miasto 869 147 wieś 428 042	ogółem 1 236 280 (100%)	miasto 831 700 wieś 404 580

Źródło: jak w tabeli 3.

Placówki wychowania przedszkolnego w Polsce – prognoza

Od 2009 roku sytuacja demograficzna jest stabilna, niemniej analizy problemu wykazują że w kolejnych dekadach można spodziewać się zmniejszenia procentowego udziału dzieci w ogólnej liczbie mieszkańców Polski. Należy tu zwrócić uwagę na dwa jednoczesne procesy demograficzne – starzenie się społeczeństwa.

czeństwa oraz obniżenie poziomu diety, co niewątpliwie będzie generować problemy społeczno-ekonomiczne (Falkowska, Telusiewicz-Pacek 2013).

Obecnie miejsce w placówkach wychowania przedszkolnego zagwarantowane jest dla wszystkich 5-latków oraz 6-latków, które nie podjęły edukacji w szkole podstawowej w roku szkolnym 2015/2016. Od września 2015 roku 4-latki uzyskały prawo do edukacji przedszkolnej, a od września 2017 roku również 3-latki. Jest to prawo, a nie obowiązek, z którego rodzice zainteresowani posłaniem dziecka do przedszkola będą mogli skorzystać. Obowiązek przygotowania miejsc dla dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego leży po stronie gminy, przede wszystkim w placówkach publicznych, ale także w placówkach niepublicznych, które po spełnieniu określonych kryteriów będą mogły być włączone do sieci przedszkoli⁷.

Jak wykazano, systematycznie zwiększa się łączna liczba miejsc w placówkach; według prognoz we wrześniu 2017 roku zostaną zapewnione miejsca dla wszystkich dzieci, których rodzice podejmą decyzję o edukacji przedszkolnej. Zwiększa się również, jak wykazano powyżej, liczba placówek wychowania przedszkolnego, przy czym obserwuje się to zjawisko nie we wszystkich rodzajach placówek. Liczba przedszkoli wzrasta zarówno w mieście, jak i na terenach wiejskich (procentowo na zbliżonym poziomie), również liczba punktów przedszkolnych (tu większy wzrost procentowy obserwuje się w mieście). Natomiast zmniejsza się liczba oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, jak również widoczny jest brak większego zainteresowania prowadzeniem zespołów wychowania przedszkolnego (por. tabela 3).

Zgodnie z obowiązującą ustawą oświatową, zmiany w obszarze wychowania przedszkolnego polegające na przesunięciu części 6-latków z grupy dzieci objętych obowiązkową edukacją szkolną do grupy dzieci objętych edukacją przedszkolną mogą mieć wpływ na prognozy, niemniej ze względu na brak statystyk analiza obejmuje dzieci w wieku 3-5 lat (por. tabela 6).

W roku 2014/2015 (stan w dniu 30.09.2014 r.) edukacją przedszkolną zostało objętych 988 592 dzieci w wieku 3-5 lat. Jak wynika z prognoz, zbliżona liczba dzieci może mieć miejsce ok. 2025 roku, a przyjmując że miejsca w placówkach wychowania przedszkolnego zajmowane przez 6-latków w 2014/2015 w liczbie 213 242 zostaną w większości udostępnione dzieciom 3-5 letnim, to wówczas można założyć, iż 100% ogółu dzieci w wieku 3-5 lat będzie mieć zapewnione miejsce w placówkach wychowania przedszkolnego do roku 2020 bez zwiększania ich liczby.

⁷ Placówki wychowania przedszkolnego prowadzone przez podmioty niepubliczne mogą zostać włączone do sieci przedszkoli na terenie danej gminy po spełnieniu kryteriów określonych w konkursach ogłoszonych przez gminy, tym samym uzyskać dofinansowanie pozwalające na wprowadzenie niższych opłat, porównywalnych do opłat w przedszkolach gminnych.

Tabela 6. Prognoza demograficzna ludności w wieku 3-5 lat, przygotowana w 2014 r.

Źródło: jak w tabeli 3.	2014	2020	2030	2040	2050
Liczba dzieci w wieku 3-5 lat	1 244 861 stan 31.12.2014	1 055 810 prognoza	927 870 prognoza	839 504 prognoza	819 255 prognoza
Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat w stosunku do stanu na dzień 31.12.2014	100%	84,8%	74,5%	67,4%	65,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://swaid.stat.gov.pl> [dostęp: 23.03.2016].

Podsumowanie

Analiza demograficzna dzieci w przedziale wiekowym 3-5 lat, w tym prognozy na najbliższe dekady, oraz analiza liczby i rodzajów placówek wychowania przedszkolnego, pozwalają wyciągnąć wnioski, iż już prawdopodobnie w najbliższej przyszłości problem nie będzie oscylował wokół liczby miejsc, a wokół dopasowania sieci przedszkoli do sieci osadniczej. Problem dostępności będzie dotyczył odległości placówek od miejsca zamieszkania, szczególnie na terenach wiejskich. Stąd potrzeba tworzenia mniejszych przedszkoli oraz większej liczby oddziałów przedszkolnych na obszarach problemowych, jak również, w skali całego kraju, podwyższenia jakości/standardu placówek wychowania przedszkolnego, pogłębionej analizy funkcjonalno-przestrzennej w celu tworzenia środowiska architektonicznego wspomagającego proces edukacyjno-wychowawczy.

Niniejsze opracowanie jest wyjściowym dla badań nad architekturą przedszkolną oraz próbą systematyzacji czynnika demograficznego w zakresie niezbędnym do wyciągnięcia wniosków dotyczących potrzeb związanych z architekturą przedszkolną. Autorka będąca architektką nie podejmuje się formułowania wniosków naukowych w obszarach niebędących jej dyscypliną naukową, niemniej stanowią one niezbędne uzupełnienie głównych badań z dziedziny architektura, tu architektury przedszkolnej.

Bibliografia

- Alexander Ch. (2008), *Język wzorców*, GWP, Gdańsk.
- Falkowska E., Telusiewicz-Pacek A. (2013), *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, UNICEF, Warszawa.
- Kopczewski W. (1920), *O szkołę polską: pierwszy Ogólnopolski Wielki Zjazd Nauczycielski w dniach 14, 15, 16, 17 kwietnia 1919 w Warszawie*, Książnica Polska Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów-Warszawa.

- Kupisiewicz C. (red.) (2005), *Drogi i bezdroża polskiej oświaty w latach 1945-2005*, Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania, Warszawa.
- Levitas A., Herczyński J., (2012), *Decentralizacja oświaty w Polsce 1990-1999: tworzenie systemu, Decentralizacja Oświaty*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o kwalifikacjach zawodowych wychowawczyń przedszkoli (Dz.U. z 1933 r. Nr 85, poz. 645).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2014 r. poz. 803).
- Starzyk A. (2014), *Przestrzeń jako stymulator rozwoju dzieci starszych – studium potrzeb i ograniczeń*, (w:) Dziewulska A., Królikowski J.T., Starzyk A. (red.), *Rewitalizacja a kultura przestrzeni*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej im. Bogdana Jańskiego, Warszawa.
- Ustawa o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932 r. (Dz.U. z 1932 r. Nr 38, poz. 389).
- Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o budowie publicznych szkół powszechnych (Dz.U. z 1922 r. Nr 18, poz. 144).
- <http://cie.men.gov.pl>
- <http://isap.sejm.gov.pl>
- <http://swaid.stat.gov.pl>

Economic and demographic study of networks of preschool education institutions in Poland

Summary

The aim of the study is to highlight the problem of conformation of the kindergarten infrastructure to the needs of the community it serves, especially during periods of declining population. In the past – at the time when the idea of looking after children outside home was born – there was an issue of a place of care. In Poland, but also in the world, the first of such institutions provided care only. Next the aspect of raising youngsters was added. After World War II the educational element was started being gradually introduced. Because of a wide spectrum and plurality of the problem, the study presents only selected issues – the research looks at demography but only at the aspects allowing understanding the changes needed in the architecture of the preschool infrastructure. Four main elements have been selected: Preschool care in Poland – genesis; Preschool care infrastructure in Poland between 2010 and 2015; Preschool care infrastructure – prognosis. Conclusion of this research will form the base for further studies.

Key words: kindergarten, preschool care, demography.

JEL codes: J13

Artykuł nadesłany do redakcji w marcu 2016 roku.

© All rights reserved

Afiliacja:

dr inż. arch. Agnieszka Starzyk

Akademia Finansów i Biznesu Vistula

Wydział Inżynierski

ul. Stokłosy 3

02-787 Warszawa

tel.: 22 457 23 00

e-mail: agnieszka@starzyk.org.pl